

NK, med Lena Larsson och Elias Svedberg som arkitekter, lanserade på 40-talet Triva-Bygg, industriellt tillverkade, monteringsbara, lätta möbler för mindre lägenheter. KF hade egen möbelindustri med liknande målsättning och anlidade t.ex. Carl-Axel Acking som formgivare. Under 60-talet omvandlades möbelbranschen, påpekar Söderholm. Hantverket försvann och industritillverkningen rationaliserades. Vid den tiden växte Kamprads IKEA fram och blev snart hela Sveriges heminredare. Under åren som gått, med allt säkrare formgivning, men fortfarande med låga priser och förenklad distribution som ledstjärna, har IKEA erövrat världen, mer effektivt än något annat av de skildrade företagen.

I ”Epilog”, det sammanfattande slutkapitlet, reflekterar Carolina Söderholm kring tid, form och smak och konstaterar inledningsvis att den svenska formgivningens utveckling under 1900-talet är intimt förbunden med seklets politiska, sociala och ideologiska strömningar. Hon påpekar kontinuiteten: hur man kan följa spåren från hantverks- och hemslöjdstraditioner från allmogen till IKEA:s köksinredningar, hur samhällets liberalisering kan spåras från sent 1800-tal via Ellen Keys och Gregor Paulssons visioner till Sigvard Bernadottes kaffekanna. Hon tar fram inkonsekvenserna och komplexiteten: vid sekelskiftet 1900 fanns både influenser från utlandet och svärmeri för det nationella. Hon ser med nästan förvåning hur allt flyter samman till en paradoxal komplexitet hos de ledande formgivarna i deras förmåga att bygga på svensk tradition och samtidigt deras iver att ta till sig nya material, tekniker och formspråk. De överbryggar också konflikten mellan exklusiv formgivning för en elit och design av bruksvaror för masskonsumtion. Hon tar också upp de senaste årens smakdebatt, som ofta varit skoningslös avseende Svensk Forms ideologi, som tillsammans med landets estetiska och intellektuella elit anses ha etablerat en förtryckande norm, ”den goda smaken”. Slutligen konstaterar Söderholm att utvecklingen under 2000-talet inneburit en större variation i stil, form och uttryck, att gränserna överskrids, och att ytan mer än funktionen ger upphov till nya statusfyllda prylar. Allra sist uttalar hon en from förhoppning om att framtidens formgivare skall förena funktion, kvalitet, ergonomi och miljö och samtidigt förena kollektivets behov med individens önskningsar.

En rikhaltig litteraturlista inbjuder till vidare studier. Många av de formgivare som skildras i boken har varit föremål för större biografier. Ur dessa har Carolina Söderholm citerat flitigt och många gånger tagit fram fakta

och åsikter som nyanserar och fördjupar framställningen. Ibland har dessa påpekanden varit alltför personliga och jag tycker inte att det hör hemma i en framställning av det här slaget att nämna hur många gånger och med vilka den forne prins Sigvard var gift eller när, hur och var Bruno Mathsson blev förälskad i sin fru.

Den som skriver en bok och väljer att göra ett snävt och personligt urval tar udden av all kritik. Men att som läsare hela tiden gärna vilja veta litet mer om namn som bara räknas upp i en lång räkka kan uppfattas som en alltför långt driven förenkling. Och det blir många namn som man saknar.

Sofia Danielson, Lidingö

Ingrid Nordström: *Det kommer att gå bra för er. Kvinnor i Stockholmsromaner omkring 1920.* (Monografier utgivna av Stockholms stad, 174.) Stockholmia Förlag, Stockholm 2005. 195 s., ill. ISBN 91-7031-151-X.

Bländad av morgonens solljus steg Lina Sundberg ut på Katarinahissens översta plattform. Hon stod och såg ut över staden och vatten på alla sidor.

[...]

Nu var Lina fången i stadens själ. Hon höll i avsatsens höga räcke, och inför hennes ögon förvandlades panoramat där nere. Det krympte ihop, som om tiden blixtnabbt vevats tillbaka, och snart låg där bara en liten lummig holme mitt i en ström. Så vevades rullen långsamt i rätt riktning igen.

Citatet kommer från Ingeborg Björklunds roman *Han som sjöng* från 1935, men det skulle mycket väl kunna vara taget ur någon av de kvinnoromaner som utgör föremålet för etnologen Ingrid Nordströms bok *Det kommer att gå bra för er. Kvinnor i Stockholmsromaner omkring 1920.*

Författaren har för avsikt att läsa ett antal samtidsromaner av kvinnliga svenska författare som tidsbilder från 1920-talets Stockholm. I sin läsning av utvalda romaner av Elin Wägner, Anna-Lena Elgström, Marika Stiernstedt, Gurli Hertzman-Ericson respektive Maria Sandel företar Nordström vad hon själv kallar för ”ett slags etnologiskt fältarbete i Stockholm omkring 1920”, där de skönlitterära berättelserna används för att fånga och förstå den samtid som frambringat dem. Via de fiktiva romangestaltarnas synvinklar vill hon tolka de politiska, sociala och materiella villkor som formade

människors vardag i en tid präglad av ekonomisk kris och kraftiga samhällsförändringar men också av en ökande industrialisering och urbanisering. Inledningen anges ett antal teman som Nordström väljer att följa i romanerna. Efter en utförlig presentation av respektive romans handling och persongalleri ägnas analysen bl.a. åt de olika författarnas sätt att fånga tidsatmosfären, åt de olika sociala miljöerna och rummen, de olika människotyperna och de sociala koder som styrde deras liv.

Texturvalet är både intressant och träffsäkert. Nordström har lyckats välja samtidsromaner som med sina gestaltningar av kvinnors öden på tröskeln till ”den nya tiden” är representativa för det tidiga 1900-talets kvinnskildringar. Några av de teman hon följer återfinns såväl i den av mig citerade *Han som sjöng* av Ingeborg Björklund som i många andra 20- och 30-talsromaner om kvinnor i stadsmiljön. Med tanke på att boken vänder sig till en bred läsekrets blir Nordströms urval desto mer lyckat. Storheten Elin Wägner och den inte helt okända Marika Stiernstedt läses nämligen sida vid sida med Anna-Lena Elgström, Gurli Hertzman-Ericson och Maria Sandel, vilka i dag är i det närmaste bortglömda för den bredare publiken. Dock ej för kvinnolitteraturforskningen; i sin läsning av Sandels *Droppar i folkhavet* nämner Nordström inte ens litteraturforskaren Eva Heggstad analys av densamma i hennes studie *En bättre och lyckligare värld. Kvinnliga författares utopiska visioner 1850–1950* från 2003. Ändå går det knappast att förbigå Heggstad som ur ett genusperspektiv och med hänsyn till tidens litterära strömningar fångar mycket av det Nordström vill ha sagt om romanens sätt att gestalta kön, (hetero)sexualitet, moderskap m.m.

Icke desto mindre är Nordströms romananalyser en fängslande läsning. Med ingående kännedom om de historiska miljöerna och med en synlig fascination för deras fiktiva gestaltningar tar hon oss med på en mycket personlig litterär vandring genom Stockholm och stadskvinnornas värld. Såväl sammanfattningarna av romanernas innehåll som de följande analyserna är fulla av inlevelse och mycket vackert skrivna. Nordströms tolkningar av både människoskildringar och miljöbeskrivningar rör sig på gränsen mellan det etnologiska ”fältarbete” hon vill utföra och en litteraturvetenskaplig analys. Som bokens titel utlovar ägnas kvinnoöden i romanerna mest plats. Men boken handlar egentligen om mycket mer än bara kvinnskildringar i dessa Stockholmsromaner, något som blir synligt redan i Nordströms beskrivning av de olika tematiska linjer som hon vill följa. Där är det plötsligt staden och dess tidstypiska

atmosfär, landsbygden som den urbana miljöns motsats samt klassförhållanden och kulturella koder som sägs stå i fokus. I sin strävan att både återberätta romanernas handling och ur de olika aspekterna analysera praktiskt taget varje enskild kvinnlig gestalt i dem blir författaren ibland alltför utförlig. Sammanfattningarna av romanerna hade med fördel kunnat vara något kortare, i synnerhet som Nordström med sin stora inlevelseförmåga och sin fängslande berättarstil verkligen ger läsaren mersmak på att läsa både dessa fem romaner och andra i samma genre.

Stundom blir analyserna så pass detaljerade att man nästan går vilse bland namn, platser och enskilda händelser från de olika personernas liv. Tanken på ett annorlunda upplägg känns frestande, inte minst om författaren velat fokusera på de gemensamma dragen i kvinnskildringarna. En problemorienterad läsning hade både gjort det lättare att hitta återkommande berättarmönster i romanerna och att på ett mer övergripande plan analysera och jämföra dessa gestaltningar av kvinnor i stadsmiljön som en del av en större litterär tradition. Förutom kvinnskildringarna kunde mer plats ägnats åt förhållandet mellan stad och landsbygd respektive mellan tradition och modernitet. Här hade Nordström säkert kunnat hämta inspiration i Anna Williams studie av liknande motiv hos bl.a. Agnes von Krusenstjerna och Moa Martinson (*Tillträde till den nya tiden. Fem berättelser om när Sverige blev modernt*, 2002). Nu får läsaren både hålla de olika historierna och personerna i minnet och koncentrera sig på de olika tematiska linjerna som presenteras roman för roman. Samtidigt gäller det också att kunna följa författarens berättelser om verklighetens Stockholm, en lika fascinerande historia om människor och miljöer i 20-talets urbana landskap. Med en känsla för staden och epoken rör sig Nordström ledigt mellan å ena sidan Stockholms paradgator och lyxkvarter, dess kontor, biografier och restauranger och å den andra dess bakgårdar, fattigpensionat och kolonilotter. En fascinerande vandring som läsaren gärna vill hinna med.

Även skildringarna av romanernas manliga gestalter ägnas en del plats, något som i och för sig är befogat i analyser av könsens inbördes olika villkor i offentligheten och i privatlivet. ”Kvinnlighet” och ”manlighet” skapas ju i interaktion med varandra och i en social kontext. Dessa genusskapande processer bör också teoretiseras mera än endast i termerna av kvinnors underordning och mäns överordning. Någon sådan analys företar inte Nordström som dessutom konsekvent väljer att förbigå

de hyllmeter med kvinnolitteraturhistorisk forskning som ägnats åt det tidiga 1900-talets kvinnoskildringar. Bibi Jonssons studie av Elin Wägners 30-talsromaner hör till de få som citeras, men inte heller hennes genus-teoretiska resonemang kommer fram. Kanske hade både hennes och Hegggestads ovannämnda bok kunnat användas i ett resonemang om romanernas utopiska visioner? Titeln till trots var det ju egentligen få av romanernas kvinnliga gestalter som det verkligen "gick bra för" i mötet med storstadsmiljön. Ändå finns den utopiska tanken om att kvinnorna kommer att finna sig till rätta i den nya tiden starkt närvarande i några av romanerna. Även en referens till diskussionen av begreppet "den Nya kvinnan" och dess svenska litterära tolkningar ter sig oumbärlig i analyser av kvinnors samtidsromaner från 20-talet. På så vis hade romanerna kunnat sättas in i både sitt litteraturhistoriska och sitt genushistoriska sammanhang. Signifikant nog återopas Kristina Fjelkestams avhandling *Ungkarlsflickor*, den hittills största svenska studien av 20-talets "Nya kvinnor", endast en enda gång och det enbart i samband med diskussionen om skönlitteraturens verklighetsskapande potential. Romanernas kvinnoskildringar hade annars kunnat prövas mot hennes resonemang om de olika representationerna av den Nya kvinnan vid denna tid. Även Nina Björks *Sireners sång*, som stundom mycket troget följer modernitetsforskaren Rita Felskys *Gender of Modernity*, omnämns flyktigt på tal om kön, storstadsliv och de nya konsumtionsmönstren vid förra sekelskiftet. Ändå hade Nordström med hjälp av alla dessa, samt av exempelvis Deborah Parsons *Streetwalking the Metropolis. Women, the City and Modernity* framgångsrikt kunnat utveckla en av de frågor som hon är på spåren, nämligen förhållandet mellan den svenska storstadskvinnan och det importerade nya kvinnoidealet med sitt shinglade hår och sin lyxiga livsstil. Framställdes den nya kvinnotypen som en lockelse som ledde de unga storstadskvinnorna i fördärv och som utgjorde motsatsen till deras "rätta" jag? Nordström visar ju tydligt att i flera av romanerna är kvinnornas strävan att efterlikna denna nya kvinnotyp en sista dröm om lyx och njutning just när de själva befinner sig på randen till deklassering och fattigdom. Det verkar vara ett genomgående motiv hos flera av författarna, och fler exempel finns att hämta i den tidens kvinnoskildringar. Redan i de fem romaner som Nordström närläser syns emellertid tydligt att många av de svenska romanerna inte handlar så mycket om "streetwalking" bland varuhus och dansställen utan om ett bekymrat kvinnligt trippande fram och tillbaka mellan hem och

arbete i de europeiska metropolernas periferi.

Samtidigt som de senaste decenniernas kvinnolitteraturhistoriska forskning lyser med sin frånvaro i analyserna återopar Nordström desto hellre samtida källor, recensioner och litteraturhistoriska omdömen, där romanernas kvinnobilder, psykologiska skildringar och miljöskildringar tas upp. Receptionsstudier är en vedertagen litteraturvetenskaplig metod. De används bl.a. för att placera de skönlitterära texterna i en samtida litterär och kulturell kontext. Recensioner i dagspress liksom litteraturhandböcker ses emellertid också som litteraturhistoriskt material och som ett uttryck för sin tids idéströmningar och litterära smak. De brukar därför också historiseras och problematiseras med hjälp av senare forskning. Förvånande nog väljer Nordström att återropa recensionsmaterialet utan att vare sig historisera det eller behålla någon distans till det, något som får det att framstå som objektiva och tidlösa litteraturomdömen. Däremot anlägger hon just ett ideologikritiskt perspektiv på två i sig ganska moderna litteraturvetenskapliga källor, nämligen på två feministiska litteraturanalyser från 70-talet, vars "snävt ideologiska resonemang" hon tar avstånd ifrån. Detta gör hennes okritiska användning av det 80 år gamla recensionsmaterialet ännu mer problematisk.

Att söka skärvor av en "upplevd verklighet" i skönlitteraturen är både ett spännande och ett vanskligt projekt. Det är Nordström väl medveten om och hon diskuterar förhållandet mellan verklighet och fiktion med stöd hos bl.a. Paul Ricoeur och Martha Nussbaum. Själv väljer hon att se skönlitteraturen inte som ett återgivande av verkligheten utan snarare som en kraft som medskapar den. Hon lyckas också hantera pendlingen mellan fiktion och verklighet i sina inom- och utomtextuella vandringar genom romanernas respektive verklighetens Stockholm och dess olika miljöer. Ändå smyger sig en och annan tankemässig glidning in i hennes analyser, t.ex. när hon applicerar psykologiska och beteendevetenskapliga resonemang på romanpersonernas handlingsmotiv och beteende. Oavsett hur "verkliga" de känns, kan de fiktiva personerna endast analyseras i fråga om vilken funktion de fyller i berättelsens narrativa struktur. Ju mer verklighetstrogen den värld ska kännas som "texten utvecklar framför texten" desto större dos illusion och främmandegörande, *Verfremdung*, behövs i den meningsskapande processen. Trots allt är fiktion, till syvende och sist, endast "lögn och förbannad dikt".

Oavsett mina små anmärkningar läser jag Ingrid Nordströms bok med stor förtjusning. Hon har lyckats

göra detta viktiga arbete på gränsen mellan etnologi och (kvinno)litteraturvetenskap till en rolig och innehållsrik läsning för den kultur-, litteratur- och Stockholmsintresserade publiken. Efter att ha följt de olika romangestalterna på deras vandring genom staden kommer många läsare att få ett nytt förhållande till den – och till 20-talets kvinnskildringar. Dessutom är bokens grafiska utformning lyckad, inte minst tack vare de många fotografierna från 1920-talets Stockholm.

Marta Ronne, Uppsala

Samtiden som kulturarv. Svenska museers samtidsdokumentation 1975–2000. Eva Silvé & Magnus Gudmundsson (red.). Nordiska museets förlag, Stockholm 2006. 208 s., ill. English summary. ISBN 91-7108-504-1.

Nordiska museet är en pigg institution, sannolikt mer tack vare än trots sina 130 år. Från det produktiva förlag som är knutet till museet kommer den ena boken efter den andra som behandlar svensk museiverksamhet. Nu har den fjärde boken i den sedan 2003 utkommande serien *Se museet* kommit: *Samtiden som kulturarv* med undertiteln *Svenska museers samtidsdokumentation 1975–2000*. Boken är sprungen ur projektet med samma huvudtitel men med undertiteln *De svenska museernas roll i konstruktionen av det industriella samhällets kulturarv 1975–2000*, som bedrevs inom den statliga satsningen på industrisamhällets kulturarv i början av 2000-talet. Projektets uppgift var enligt bokens inledande kapitel att åstadkomma en analys av museernas samtidsundersökningar, med det ambitiösa syftet att ”synliggöra museernas och dess personals betydelse för konstruktionen av kulturarv, vidare att återföra dessa kunskaper till de berörda, för att därmed öka den yrkesmässiga självinsikten, förbättra arbetsmetoderna och bredda museernas tolkning av sitt samhällsuppdrag”. Kanske borde redaktörerna låtit boken få samma undertitel som projektet, även om det hade blivit en klumpig och svårarbetad bokitel. Konstruktionen av kulturarv är nämligen det genomgående temat i bokens artiklar. Det är bra och viktigt att Nordiska museet initierade ett projekt med syfte att få ett antal museer som ingår i det rikstäckande nätverket för samtidsdokumentation vid museer, Samdok, att reflektera över den roll som deras verksamhet faktiskt spelar. Det är viktigt inte minst när ett museums resultat och framgång ofta mäts i kvantita-

tiva tal som publiksiffror, medan de kvalitativa variablerna är mer svårfångade. De medverkande museerna i Samdok är både statliga, regionala och kommunala, och mångfalden i museiinstitutionerna speglas i boken.

Boken innehåller elva artiklar, en summerande inledning av Eva Silvé och Magnus Gudmundsson, där den ganska storstilade programförklaringen som citeras ovan slås fast, och en sammanfattande avslutande artikel, ”Historia med framtidsvittring” av Eva Silvé tillsammans med Maths Isacson. Inledningen presenterar projektet och de artiklar som ingår i antologin och de övergripande frågeställningarna, i den avslutande artikeln knyts trådarna samman, och nya frågor ställs.

Alla författare är ense om att kulturarv inte är något neutralt konstant, utan något som konstrueras i samtiden, och där museernas roll som konstruktör är avsevärd, men begreppet kulturarv problematiseras inte, och det var kanske inte heller syftet med det projekt som gett upphov till boken. Författarna till avsnittet om det kommunala Torekällbergets museum i Södertälje, Gunilla Rehström Olander och Annick Sjögren, konstaterar lite förvånat att huvudmannen, kommunala bildningsnämnden, inte använde ordet kulturarv 1996 i sina målformuleringar för museet. Men det var ju just då, i början och mitten av 1990-talet, som ordet började användas av i första hand akademiker och kulturtjänstemän som en samlande benämning på vad museer och kulturminnesvårdande institutioner och myndigheter arbetar med. Bland allmänheten har ordet kulturarv inte alls etablerats på samma sätt, och därmed kanske inte heller bland deras förtroendevalda representanter. Begreppet samtid däremot, som ju kan verka skenbart enkelt – det är väl det som är just nu? – analyseras av flera av artikelförfattarna på ett ifrågasättande och intressant sätt.

Ungefär hälften av bokens artiklar bygger på samverkan mellan en museitjänsteman och en forskare, med syftet att både redovisa och analysera museernas roll i kulturarvsproduktionen via Samdok. Det är ett fruktbart arbetssätt, som gynnar både museum och akademi, även om det i detta fall är så att flera av de aktuella museitjänstemännen är precis lika mycket forskare som den medverkande universitetsforskaren. Metoden kan sägas vara ett av flera möjliga svar på de senaste årens diskussioner kring museer och forskning, och det är ett, som jag ser det, utmärkt sätt att ge universitetsforskningen ett stycke kulturarvsverklighet att bita i. Redaktörerna kommenterar metoden, men gör inga särskilda reflektioner kring dess effekter och möjliga utökade användning,